

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Kooste OAJ:n keskeisistä lisäysesityksistä selontekoon:

- Linjataan, että selontekoja laaditaan jatkossa kymmenen vuoden välein.
- Sitoudutaan nostamaan investoinnit kasvatukseen ja koulutukseen vähintään muiden Pohjoismaiden tasolle seuraavan kymmenen vuoden aikana. Riittävä perusrahoitus on turvattava kaikilla koulutusasteilla. Uudet velvoitteet korvataan täysimääräisesti kasvatuksen ja koulutuksen järjestäjille.
- Teknologian mahdollistama ajasta ja paikasta riippumaton opiskelu edellytetään toteutettavaksi aina oppijoiden ikä ja edellytykset sekä koulutuksen laatu ja tavoitteet huomioon ottaen.
- Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön uudistamiseen sisällytetään yli 3-vuotiaiden maksuton varhaiskasvatus, kaksivuotinen esiopetus, joustava siirtymä ja yhteistyö esi- ja alkuopetuksen välille sekä yhtenäinen tuen jatkumo varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.
- Varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen esitetyn kaltaiset sitovat laatukriteerit on laadittava kaikille koulutusasteille.
- Varhaiskasvatuksen opettajien koulutustaso on linjattava nostettavaksi maisteriksi ammatillisen osaamisen vahvistamiseksi ja ammatin vetovoiman lisäämiseksi. Lisäksi on säädettävä esihenkilömitoituksesta.
- Perusopetuksen oppimistulosten parantamiseksi on esitettävä konkreettisia keinoja kuten mm. opetusmäärien nosto, opettaja- ja esihenkilömitoituksen säätäminen sekä oppimisen tuen vahvistaminen. Näillä toimilla tuetaan myös kiusaamisen ehkäisyä.

- On kirjattava selvästi, ettei kattavampien järjestäjien muodostaminen muuta erilaisiin tavoitteisiin, tehtäviin ja toimintamalleihin perustuvaa lukion ja ammatillisen koulutuksen duaalimallia.
- Toisen asteen opetuksen vahvistamiseksi on linjattava opettaja-, erityisopettaja- ja opinto-ohjaajamitoituksista, oikeudesta tukiopetukseen, osa-aikaiseen erityisopetukseen sekä ammatillisen koulutuksen opetuksen määrästä (väh. 18h/osaamispiste).
- Korkeakouluista selontekoon on selkeästi linjattava niin yliopiston kuin ammattikorkeakoulun tarpeellisuus ja tehtävät. Lisäksi tulee linjata, että tutkimuksen vapaudesta ja perustutkimuksesta huolehditaan tilanteessa, jossa rahoituslähteet monipuolistuvat ja korkeakoulut korostavat tutkimuksen strategisia painopistealoja
- Vapaalle sivistystyölle osoitettuihin uusiin tehtäviin on osoitettava uuden työn vaatimat resurssit.
- Selonteossa on tunnistettava vahvemmin jatkuva oppiminen, aikuisten joustavat kouluttautumisen polut sekä tarpeet osallistua myös tutkintoon johtavaan koulutukseen työuran aikana osana jatkuvaa oppimista. Elinikäinen oppiminen edellyttää elinikäistä opinto-ohjausta.
- Jatkuvan oppimisen vaatimus lyö leimansa tuleviin kymmenlukuihin ja koskee koko koulutussektoria sekä kaikkia ikäluokkia. Jatkuvan oppimisen mahdollistaminen on yksi keskeisistä koulutuspoliittisista haasteista.
- Opettajien ja esihenkilöiden korkeat kelpoisuusvaatimukset on säilytettävä vähintään nykyisellä tasolla ja lähtökohtaisesti opettajan kelpoisuuteen on oltava vaatimuksena ylempi korkeakoulututkinto sekä pedagoginen kelpoisuus, myös korkeakouluissa. Kasvatus- ja koulutusalan johtamista on kehitettävä ja johtajien sekä rehtoreiden osaamista on vahvistettava.
- Maahanmuuttajien koulutuksessa on kiinnitettävä huomiota myös kotoutumiskoulutukseen, johon on saatava samaa laatua kuin muussa koulutuksessa.

1 Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Opetusalan ammattijärjestö OAJ kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta koulutuspoliittiseksi selonteoksi. OAJ pitää valmisteilla olevaa selontekoa tärkeänä, jotta Suomen koulutuspolitiikassa päästään kohti pitkäjänteistä ja strategista kehittämistä.

Koulutuspolitiikka on ollut viime vuosina liian lyhytjänteistä, yksittäisten koulutusasteiden kehittämistä ilman kokonaisnäkemystä ja usein poukkoilevaa reagointia mm. taloudellisten ja poliittisten suhdanteiden vaihteluihin, joissa korostuvat merkitykseltään ja vaikutukseltaan usein vähäiset, pirstaleiset kehittämishankkeet. OAJ on pitkään vaatinut laadittavaksi selonteon kaltaista, kokonaisvaltaista koulutuspolitiikan visiota yli hallituskausien. Tarvetta selonteolle vahvistavat toimintaympäristön muutokset (mm. ikäluokkien pieneneminen, maan sisäinen muuttoliike, digitalisaatio, työelämän ja sen osaamisvaatimusten murros, oppimistulosten lasku ja -eriytyminen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden lisääntyminen), jotka kattavasti esitellään luonnoksessa.

Riittävänä ei voi pitää reagoimista oppijamäärien muutoksiin, vaan koulutuksella on saavutettava myös laadullisesti vahvempaa osaamista mm. muuttuvaan työelämään.

Ratkaiseva tekijä selonteon vaikuttavuuden kannalta on se, kuinka konkreettisia toimenpiteitä tavoitetilan saavuttamiseksi asetetaan, ja miten laajasti näihin toimenpiteisiin parlamentaarisesti sitoudutaan. Vaikka selontekoluonnos sisältääkin useita kunnianhimoisia tavoitteita (esimerkiksi varhaiskasvatuksen osallistumisasteen tai oppimistulosten nostaminen), niiden toteuttamiseksi esitetyt toimenpiteet ja etenkin linjaukset tarvittavasta rahoituksesta jäävät OAJ:n näkemyksen mukaan suurelta osin epäkonkreettisiksi ja siten riittämättömiksi. Tämä helpottaa parlamentaarista sitoutumista selontekoon, mutta heikentää merkittävästi selonteon vaikuttavuutta. Tällaisenaan selonteko ei ole riittävä koulutuksen kehittämisen perälaudaksi.

Selonteon tarkastelujaksoa on valmistelun aikana pidennetty 2040-luvulle saakka, mitä OAJ pitää liian pitkänä. Näin pitkä ajanjakso heikentää selonteon vaikuttavuutta, koska epävarmuudet ennustettavissa olevissa toimintaympäristön muutoksissa kasvavat huomattavasti. Lisäksi kehittämisvauhti jää pitkän aikajänteen vuoksi liian löyhäksi ja hitaaksi.

OAJ esittää, että selonteossa linjattaisiin käytännöstä, jossa jatkossa koulutuspoliittisia selontekoja laadittaisiin säännöllisesti kymmenen vuoden välein. Samalla tulee myös linjata selonteon puolivälitarkastelusta, jossa voidaan todeta päätettyjen tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutuminen ja tarvittaessa tehdä suunnanmuutoksia.

Rahoituslinjaukset selonteossa

OAJ vaatii selontekoon konkreettisia linjauksia kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen taloudellisten resurssien nostamisesta tavoitteiden edellyttämälle tasolle ja laajaa parlamentaarista sitoutumista näihin linjauksiin valmistelussa mukana olevilta kaikilta eduskuntapuolueilta. Valitettavasti rahoitusta koskevat linjaukset jäävät luonnoksessa ilmaan ja vievät siten pohjan pois muilta selonteon linjauksilta ja vaarantavat niiden toteutumismahdollisuudet.

OAJ kiittää sitä, että selonteossa on aivan oikein kuvattu koulutuksen ja tieteen merkitys myös taloudellisen hyvinvoinnin ja kasvun sekä kilpailukyvyn tärkeimpänä tekijänä. Tutkitusti kasvatus ja koulutus ovat investointeja, jotka maksavat itsensä tulevaisuudessa moninkertaisesti takaisin niin inhimillisenä kuin taloudellisena hyvinvointina. Tämä tulisi näkyä tehtävissä investoinneissa.

Luonnoksessa on kuvattu tiiviisti kansainvälisten vertailuiden perusteella Suomen koulutuskustannusten kehitystä. Vaikka Suomi ylittääkin koulutuskustannuksissa kansainväliset keskiarvot (mm. OECD), ovat Suomen (niin suhteelliset kuin oppilaskohtaiset) koulutuskustannukset

keskeisimpiä verrokkimaitamme pienemmät. Ero on kasvanut, koska Suomi on verrokkimaiden (ja keskimäärin kehittyneiden maiden) trendistä poiketen pienentänyt koulutuspanostuksiaan muiden niitä samalla kasvattaessa. Tämä todetaan kestävämmäksi selonteon luonnoksessa, mutta silti rahoitustason nostoa koskevat linjaukset jätetään epäselviksi ja ajatus koulutusinvestoinneista liki kumotaan alistamalla investoinnit lyhytjänteisille talouden suhdannevaihteluille.

Tosiasia on, että Suomi on jäämässä jälkeen kilpailijamaiden koulutuspanostuksista, mitä OAJ pitää täysin kestävämmänä. OAJ vaatii, että selonteossa sitoudutaan siihen, että Suomi tavoittelee kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen rahoituksessa vähintään Pohjoismaista tasoa ja rahoitus tullaan nostamaan tälle tasolle seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tämä edellyttää käytännössä koulutusrahoituksen kokonaistason nostamista noin kahdella miljardilla. OAJ:n Taloustutkimuksella teettämässä kansalaiskyselyssä tätä tavoitetta kannatti 85 % vastaajista. Juuri tämänkaltaisiin pitkäkestoiisiin investointeihin ovat parlamentaariset selonteot hyviä työvälineitä. Yksityiskohtaisesti tavoitteen toimeenpanosta voidaan päättää tulevissa julkisen talouden suunnitelmissa.

OAJ yhtyy selonteon näkemykseen, jonka mukaan koulutuksen laadun ja tasa-arvon turvaaminen edellyttää merkittävää julkista panostusta koulutukseen, eikä koulutus- ja osaamistason nosto ole mahdollinen ilman riittävää rahoitusta. Juuri ”riittävän rahoituksen turvaaminen” mainitaan luonnoksessa lukuisia kertoja. Ilmaisu on kuitenkin konkretisoitava. OAJ muistuttaa, että koulutukseen on eri asteille kohdennettu viimeisen vuosikymmenen aikana merkittäviä rahoitusleikkauksia ja muun muassa niistä johtuen nykyinen rahoitustaso ei ole ’riittävä’, mikä näkyy etenkin ongelmina koulutuksen tasa-arvossa tai muun muassa tinkimisenä oppijoiden tarvitsemista tukitoimista tai lähiopetuksesta. Etenkin uudet vastuut on katettava rahoitusta lisäämällä, mikä koskee kaikkia koulutusasteita. OAJ pitää oikeana periaatteena tavoitella rahoituksessa pitkäjänteisyyttä, ennakoitavuutta ja painottumista perusrahoitukseen ja pitkäjänteisen kehittämisen tukemiseen pirstaleisten avustushakujen sijaan.

OAJ kannattaa selonteon kahta merkittävää ja konkreettista rahoituslinjausta. Ikäluokkien pienenemisen seurauksena valtion rahoitusosuudesta säästyviä määrärahoja tullaan kohdentamaan takaisin koulutukseen, etenkin varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetuksen laatuun ja tasa-arvoon. OAJ vaatii, että tästä periaatteesta pidetään kiinni ja vielä siten, että kaikki ikäluokkien pienenemisestä aiheutuneet valtion rahoitusosuuden säästöt kohdennetaan takaisin koulutukseen. Samoin OAJ kiittää selkeästä bruttokansantuotteen neljän prosentin tavoitteesta TKI-rahoituksen osalta. Tämä tavoite on saavutettava jo tällä vuosikymmenellä, jonka jälkeen tasoa on pyrittävä jopa nostamaan.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Kokonaisuutena selontekoluonnoksen visio on kunnianhimoinen ja tavoittelemisen arvoinen. Visio antaa hyvän pohjan koulutuspolitiikan kehittämiseksi. Suomessa ei voida tavoitellakaan vähempää kuin maailman kärkeä olevaa koulutus- ja osaamistasoa sekä korkealla kansainvälisellä tasolla olevaa tutkimusta. Luonnoksessa esitetyt toimenpiteet ja esimerkiksi linjaukset toimenpiteiden rahoittamiseksi ovat kuitenkin riittämättömiä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. OAJ ei pidä

ratkaisuna tavoitetason laskemista, mutta myös selonteon toimenpiteitä koskevissa linjauksissa on oltava sama kunnianhimon taso.

OAJ allekirjoittaa vision tavoitteet koulutuksen tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, kaikki lapset tavoittavasta laadukkaasta varhaiskasvatuksesta sekä asuinalueesta ja kotitaustasta riippumattomista oppimistuloksista. Koulutustason nostaminen on myös välttämätöntä siten, että kaikki suorittavat toisen asteen tutkinnon ja 50 % ikäluokasta korkeakoulututkinnon. Näiden tutkintotavoitteiden ohella on visiossa korostettava vielä vahvemmin tutkintojen laatua määrän ohella, jottei tutkintomääriä koskevien tavoitteiden nosto johda tutkintojen sisällöllisten tai laadullisten tavoitteiden inflaatioon. Tasa-arvon ja yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien ohella on visiossa korostettava enemmän myös sitä, että koulutusjärjestelmän on mahdollistettava jokaisen lapsen ja nuoren kasvu ja kehittyminen mahdollisuuksiensa ylärajoille.

Yhtä lailla tärkeää on, että koulutusjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena, joka rakentuu tutkimuksen varaan. Erilaiset opinpolut on toteutettava siten, että ne myös tosiasiallisesti tuottavat jatko-opintokelpoisuuden. Visio korostaa myös jatkuvaa osaamisen kehittämistä työuran eri vaiheissa. OAJ:n mielestä rajausta ei kuitenkaan tule tehdä vain työuraa koskeväksi, vaan koko elämän eri vaiheita koskeväksi. Myös visioon on nostettava opetushenkilöstön osaamistason nosto, jota on kehitettävä johdonmukaisesti suhteessa yleisen osaamis- ja koulutustason noston tavoitteen kanssa.

OAJ kannattaa uuden teknologian mahdollisuuksien laajaa hyödyntämistä oppimisen tukena. Visiossa on kuitenkin selvästi todettava, että teknologian mahdollistama ajasta ja paikasta riippumaton opiskelu on toteutettava aina siitä lähtökohdasta, että tavoitteena on osaamistason parantaminen ja se tehdään oppijoiden ikä ja edellytykset, koulutuksen laatu ja –opetuksen tavoitteet huomioiden. Nyt vision liian yleisluonteinen kirjaus on ristiriidassa selonteon muiden osioiden kanssa.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Varhaiskasvatus- ja perusopetuslait aiotaan uudistaa kokonaisuutena. Näin syntyisi parhaimmillaan yhtenäinen vahva opinpolku, jossa yli 3-vuotiaiden osapäiväisesti maksuton varhaiskasvatus, kaksivuotinen esiopetus ja sen jälkeen joustavasti alkava perusopetus tukisi jokaisen lapsen oppimista pienestä pitäen. Selonteossa on linjattava maksuttoman varhaiskasvatuksen lisäksi myös kaksivuotisesta esiopetuksesta ja joustavasta koulunaloituksesta.

Yhtenäinen opinpolun alun on koostuttava maksuttomasta varhaiskasvatuksesta yli kolmivuotiaalle sekä maksuttomasta kaksivuotisesta esiopetuksesta, johon osallistumisvelvollisuus alkaa vuonna, jona lapsi täyttää viisi vuotta. Lapsi siirtyisi 1. koululuokalle 1–3 vuodessa esiopetuksen aloittamisesta saavutettuaan siihen tarvittavan osaamisen ja valmiudet. Näin esi- ja alkuopetus muodostavat kokonaisuuden, joka ottaa huomioon lasten yksilölliset kehitysvaiheet ja oppimisen valmiudet joustavasti ja vahvalla tuella. Myös siirtymässä alkuopetuksesta eteenpäin

varmistettaisiin riittävä osaaminen toisen luokan loppuun laadittavilla vähimmäisosaamisen kriteereillä. Vahva opinpolun alku tukisi oppilaan myöhempää opintojen sujumista ja tasaisi oppimisen eroja. Opettajien lisääntyvässä yhteistyössä opinpolun alussa erilaisten koulutustaustojen tuottama osaaminen täydentää toistaan, kuitenkin nykyiset kelpoisuusvaatimukset säilyttäen.

OAJ kannattaa nykyistä sitovampaa lainsäädäntöä sekä esitettyjä sitovia laatukriteereitä. Samalla tulisi vahvistaa laillisuusvalvontaa. Aluehallintovirastolle tulee säätää oma-aloitteinen puuttumisoikeus ja toimivat sanktiokeinot myös perusopetukseen vastaavasti kuin sille on jo varhaiskasvatuksen osalta säädetty. Lainsäädännön uudistuksella ei tule mahdollistaa vaatimustason laskua talous- ja järjestämisvaikeuksissa oleville järjestäjille. Yhä on pidettävä kiinni palveluiden järjestämisestä pääosin julkisesti tuotettuina ja etenkin voittoa tavoittelemattomina. OAJ vaatii, että nämä säädetään koskemaan myös varhaiskasvatusta.

Sitovat laatukriteerit mittareineen, tarvitaan myös muille koulutusasteille. Laatukriteereinä pitää olla muun muassa opettajamitoitus, annetun opetuksen määrä, oppimisen tuen määrä ja johtaminen, johtamishenkilöstön riittävyys sekä esimiesten ja opetushenkilökunnan osaamisen kehittäminen. Erityistä huomiota laatukriteereissä on kiinnitettävä myös oppimisen digitalisaatioon kokonaisuutena.

Selonteon mukaan varhaiskasvatus ja esi- ja perusopetus toteutetaan lähipalveluna. Selonteko ei esitä esimerkiksi etäopetusta tämän ikäisten lasten opetuksen järjestämisen tavaksi. Tästä on pidettävä kiinni niin lasten ikäkauden, edellytysten, kuin esim. perusopetuksen kokonaisvaltaisen kasvatustehtävän toteutumisen nojalla. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö lähiopetuksessa olevien oppilaiden opetuksen monipuolistamista alueellisen yhdenvertaisuuden parantamiseksi pitäisi kehittää myös etäyhteyksiä hyödyntämällä opetuksen laadusta huolehtien. Tämä toimisi myös osaratkaisuna kelpoisten opettajien saatavuuteen.

OAJ pitää tärkeänä selonteon esittämää tiedonhallinnan kehittämistä. Se on välttämätöntä varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen kehittämiseksi, oppilaiden yhdenvertaisuuden seuraamiseksi sekä rahoituksen kohdentamiseksi. Tietopohja on tarpeellinen myös tutkimuskäyttöön.

Rahoitusjärjestelmän uudistamisessa painopiste on siirrettävä vahvaan perusrahoitukseen ja pitkäjänteiseen kehittämisen tukemiseen avustushakujen sijaan. Tasa-arvorahoitusta on vahvistettava ja vakiinnutettava. Rahoitusjärjestelmän kehittämisen periaatteena on oltava laadukkaiden koulutuspalveluiden turvaaminen kaikille. Rahoitustason on oltava riittävä myös esitettyjen uusien tavoitteiden kattamiseksi. On muistettava, että Suomen jälkeenjääneisyys muiden Pohjoismaiden koulutuspanostuksista on suurinta juuri varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksen alaluokilla. Rahoitusjärjestelmän kehittämällä ei kuitenkaan pystytä muuttamaan sitä seikkaa, että opetuksen järjestäjillä on oltava tulevaisuudessa riittävän leveät hartiat selviytyäkseen tehtävistään.

Varhaiskasvatukseen osallistumista lisättävä määrän ja laadun osalta

OAJ kannattaa varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nostoa pohjoismaiselle tasolle. Käytännössä tämä tarkoittaa liki koko ikäluokan osallistumista, millä tulee olemaan paitsi varhaiskasvatusikäisten kasvua, kehitystä ja oppimista, myös lasten koko myöhäisempää oppimisen polkua ja yhdenvertaisuutta tukeva vaikutus. Toimenpiteiksi on nostettu asiakasmaksujen alentaminen, varhaiskasvatuksen maksuttomuus (4h/pv) pitkällä aikavälillä ja varhaiskasvatuksen merkityksen esiin tuominen sekä kotihoidontuen ja sen kuntalisäkäytäntöjen vaikutuksen arviointi. OAJ pitää toimenpiteitä kannatettavina. Lisäksi esitämme lasten varhaiskasvatuksen pedagogista palveluohjausta. Osana suunniteltua lainsäädäntöuudistusta on säädettävä velvoittavaksi, että kunnan kuuluu aktiivisesti kutsua ja kertoa kaikille huoltajille varhaiskasvatuspalveluista viimeistään lapsen toisen ikävuoden aikana.

Tavoite varhaiskasvatuksen osapäiväisestä maksuttomuudesta yli 3-vuotialle on toteutettava tällä vuosikymmenellä. On lisäksi arvioitava, riittääkö 4h/pv varhaiskasvatuksessa vai onko tuntimäärää tarpeellista nostaa. Tuntimäärää arvioitaessa tulee ottaa huomioon Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) ja varhaiskasvatuslaissa (540/2018) asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä mahdollisuudet saavuttaa ne. Varhaiskasvatuksen luonne ja toimintakulttuuri eroavat muista koulutusasteista ja monipuolinen toiminta siirtymineen vie sitä enemmän aikaa, mitä pienemmistä lapsista on kyse.

Laadukkaan varhaiskasvatuksen määrittely vaatii selkiyttämistä. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta, jota on korkeasti koulutetuilla opettajilla. Jotta toimintaa voi kutsua varhaiskasvatukseksi on tulevaisuudessa edellytettävä, että toiminnasta vastaa ja sitä on toteuttamassa varhaiskasvatuksen opettajat. Varhaiskasvatuksen laadun kehittämisessä koulutuspoliittisesti keskeiseksi tekijäksi nousevat siis korkeasti koulutetut opettajat. On varmistettava, että varhaiskasvatuksen opettajia ja erityisopettajia koulutetaan yliopistoissa riittävästi. Ylempi korkeakoulututkinto on muilla opettajilla alan vetovoimatekijä. Varhaiskasvatuksen opettajapulaan voidaan vaikuttaa monella tapaa, mutta koulutuspoliittisesta näkökulmasta myös varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuusvaatimus ja tutkintotaso tulee nostaa maisteriin. Tällä ratkaisulla saataisiin korkeasti koulutettuja opettajia, parannettaisiin varhaiskasvatuksen laatua ja vaikutettaisiin siten osallistumisasteen nostamiseen.

Perusopetuksen oppimistulosten nosto vaatii konkreettisia toimenpiteitä

Selonteon keskeinen tavoite perusopetukseen on oppimistulosten kääntäminen nousuun ja entiselle huipputasolle sekä tuloksiin liittyvän eriytymis- ja eriarvoistumiskehityksen (heikolle osaamiselle jäävät oppilaat, sosioekonominen tausta, maahanmuuttajatausta, sukupuoli) torjuminen.

Perusopetuksen osalta selonteko ei kuitenkaan sisällä lukutaidon painottamisen ja S2-opetuksen kehittämisen ohella (varhaiskasvatuksen laajentaminen tietysti tukee oppimistuloksia) konkreettisesti määriteltyjä toimenpiteitä oppimistulosten suunnan kääntämiseksi. Ilman linjattuja toimenpiteitä oppimistulosten näivettyvä suunta ei käänny.

OAJ vaatii, että selonteossa linjataan säädettäväksi riittävästä opettaja- ja erityisopettajamitoituksesta. Todellisten johtamisedellytysten turvaaminen edellyttää myös esihenkilömitoituksesta säätämistä. Tämä on välttämätön toimi oppimistulosten parantamiseksi sekä yksilöllisen opetuksen ja oppimisen tuen turvaamiseksi. Oppimistulosten eriytymistä ja heikkojen osaajien määrän nopeaa kasvua ei voida ehkäistä ilman huomattavasti nykyistä vahvempaa oppimisen tukea. Oikeus oppia -työryhmien toimenpide-esitysten pohjalta on jatkettava työskentelyä niin, että lainsäädännöllä turvataan riittävä ja oikea-aikainen tuki ja varmistetaan, että jokaisen oppilaan oikeus tarvitsemaansa tukeen toteutuu. Tuen on jatkuttava saumattomasti varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta myös toiselle asteelle erityisesti oppivelvollisten osalta.

Selonteossa on myös sitouduttava nostamaan oppilaiden saaman opetuksen määrää tulevina vuosina. Peruskoulussa ja etenkin alaluokilla oppilaiden vähimmäistuntimäärä on kehittyneiden maiden alhaisimpia ja jää reilusti jälkeen kaikkien erinomaisia oppimistuloksia saavuttavien maiden tuntimääristä. Tuntimäärän lisäämistä tulisi osin käyttää myös ns. oman ryhmän tunteihin, joilla tuettaisiin ryhmäytymistä, kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjaantumista. Myös esiopetuksen vähimmäistuntimäärää tulisi tässä yhteydessä kasvattaa ainakin 760 tuntiin vuodessa, koska nykyinen 700 h/v ei mahdollista esiopetusta edes neljää tuntia päivässä koko lukuvuoden ajan.

OAJ kannattaa toimia digitasarvon edistämiseksi, mihin vaaditaan mm. määrätietoisia toimia opettajien pedagogisen digiosaamisen kehittämiseksi. Oppimisen digitalisaatiota on ohjattava kansallisesti.

Selonteossa osana kiusaamisen ehkäisyä vakiinnutetaan ennaltaehkäisevä poikkihallinnollinen ammattilaisverkosto sekä luodaan uusi valtakunnallinen sitouttavan kouluyhteistyön malli. Näin yleisluontoisiin kirjauksiin ei vielä voi ottaa kantaa, mutta selvää on, etteivät ne yksin vastaa kiusaamisen ongelmiin. Hyvinvointi, osallisuus sekä kiusaamisen ehkäisy vaativat tulla huomioon otetuksi selonteossa nykyistä vahvemmin. Riittävät resurssit, opettajamitoitus sekä tuntijakoon lisättävät oman ryhmän tunnit ovat avaintekijöitä. Sen sijaan, että kouluun lisätään useita eri ammattiryhmiä, joiden kelpoisuuksista ja työnkuvista ei ole säädetty, ja sirpaloitetaan näin vastuuta lapsesta monen eri toimijan kesken, pitäisi turvata opettajille, kuraattorille ja psykologille aikaa oppilaan kokonaisvaltaiseen tuntemiseen ja tuen antamiseen. On säädettävä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestäjän veloitteesta koulunkäyntikyvyn seuraamiseen ja siinä mahdollisesti havaittuihin haasteisiin on voitava kohdistaa välittömästi kulloinkin tarvittavia tukitoimia moniammatillisesti.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

OAJ pitää erittäin tärkeänä linjausta, jonka mukaan kaikille saavutettavissa oleva korkeatasoinen ammatillinen ja lukiokoulutus tuottavat nuorille vahvan pohjan sekä yhteiskunnassa että työelämässä toimimiseen ja jatko-opintoihin siirtymiseen. Korostamme ennakoitavan ja riittävän rahoituksen sekä korkeasti koulutettujen opettajien ja esihenkilöiden merkitystä tämän tavoitteen saavuttamisessa. Lukiokoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella on molemmilla koulutusjärjestelmässämme omat, selkeät tehtävänsä. Molempien koulutusmuotojen tarpeellisuus, erilaiset tavoitteet, tehtävät ja toimintamallit on selonteossa tunnistettu, mutta OAJ vaatii vielä täsmällisemmin linjattavan, ettei tätä duaalimallia ole tarkoitus purkaa.

Mittavien uudistusten toteutukselle aikaa ja työrauhaa

Toisella asteella on tehty viime vuosina isoja toimintaa ohjaavia ja muuttavia uudistuksia (ammatillinen reformi, lukiouudistus, rahoituksen uudistus, tutkintojen perusteiden uudistukset, oppivelvollisuuden laajennus, jne.). Selonteossa esitetyn tilannekuvan ja muutostekijöiden perusteella koulutuksen järjestäjille ja toisen asteen henkilöstölle tulee nyt antaa työrauha keskittyä tehtyjen uudistusten toimeenpanoon sekä vaikutusten seurantaan ja arviointiin. Koulutuksen järjestäjien pitää voida toimeenpanna edellä mainitut uudistukset sekä niiden vaatima toiminnan kehittäminen ennen uusia muutoksia. Uudistusten toimeenpanoa tulee kansallisesti seurata ja tukea. Osana seurantaa on arvioitava päästäänkö uudistuksilla niille asetettuihin tavoitteisiin, syntykö mahdollisia ennakoimattomia heijastusvaikutuksia sekä turvattava riittävä rahoitus niiden toteuttamiseen. Ennen kuin uusiin uudistuksiin ryhdytään, pitää aiempien uudistusten vaikutukset arvioida. Rahoituksen riittämättömyys ja erityisesti uudistusten toimeenpanon kanssa tehdyt resurssien leikkaukset, ovat merkittävästi heikentäneet toimintaa ja koulutuksen laadukasta kehittämistä sekä uhkaavat jo selkeästi koulutustulosten laatua.

Päätehtävänä opetus ja opiskelu

Selonteossa luvataan huolehtia korkeatasoisesta osaamisesta toisella asteella, sekä turvata opetus ja tuki opiskelijan tarpeiden mukaan. Yhtenä keinona tavoitteen toteuttamiseksi nähdään uudet teknologiat sekä positiivisen diskriminaation malli. Digitaalisten oppimisympäristöjen hyödyntämistä pidetään ratkaisuna muun muassa saavutettavuuden parantamiseksi. Tätä kehitettäessä on lähtökohtana oltava koulutuksen laadun ja opetuksen edellyttämän vuorovaikutuksen turvaaminen. Yhtä lailla on turvattava nuorten oikeus ikäkaudelle erittäin merkitykselliseen sosiaaliseen vertaisyhteisöön.

Opiskelijan tarpeiden mukaisen opetuksen ja tuen toteutuminen edellyttää ammatillisessa koulutuksessa, että määritetään kansallisesti yhtenevä tuntimäärä, joka vastaa osaamispistettä kuten lukiossa on opintopisteen osalta säädetty. Lähtökohdaksi ammatillisessa koulutuksessa on otettava, että yksi osaamispiste vastaa vähintään 18 tuntia opetusta, jos opiskelijalla ei ole opiskeltavasta kokonaisuudesta aiemmin hankittua osaamista. Lisäksi ammatillisessa- ja

lukiokoulutuksessa opiskelijalle on säädettävä oikeus tukiopetukseen ja ammatillisessa koulutuksessa myös oikeus osa-aikaiseen erityisopetukseen.

Selonteossa esitetty vahvempi koulutuksen toteuttamisen seuranta on hyvä asia. Erityisesti toteutuneen opetuksen määrän seuranta tulee lisätä, kun tarkoituksena on edistää ja kohdentaa resurssien käyttöä päätehtävään eli opetukseen ja koulutukseen. Samalla tulisi seurata ja arvioida laatukriteereiden pohjalta lukio- ja ammatillisen koulutuksen tuloksia ja toimintaa. OAJ vaatii selonteossa linjattavan sitovista laatukriteereistä myös toisen asteen koulutukseen.

Koulutuksen toteutumisen seuranta ei kuitenkaan pelkästään riitä, vaan toisen asteen koulutukseen tulee määrittää opettajien, opinto-ohjaajien ja erityisopettajien suhdeluku opiskelijoita kohden. Selonteossakin korostetut yksilöllisemmät opintopolut ja henkilökohtainen opintojen suunnittelu edellyttää yhä enemmän yksilöllisempää opetusta ja ohjausta. Vastaavasti arvioinnin kehittäminen edellyttää yksilöllisempää palautteen antamista ja opettaja-opiskelija vuorovaikutusta. Nämä välttämättömät tavoitteet tulee selonteossa tunnistaa perusteeksi lisätä opettajien ja opinto-ohjaajien määrää oppilaitoksissa esimerkiksi säätämällä opetushenkilöstön vähimmäismitoituksista. Oppivelvollisuuden laajentaminen ja molempien koulutusmuotojen uudistaminen vahvistavat tarvetta erityisopetuksen saatavuuteen.

Toteutetuissa, viimeaikaisissa uudistuksissa opinto-ohjausta on lisätty ja sen merkitys opintojen keskeyttämisen ehkäisyssä tunnustettu. Opinto-ohjauksen ja myös jatko-opintoihin ohjaamisen vahvistuminen edellyttää kuitenkin myös riittävää opinto-ohjaajamääritystä. Nykyisin yksi opinto-ohjaaja voi toisella asteella vastata jopa 1000 opiskelijan ohjauksesta.

Maahanmuuttajataustaisten opetukseen ja kielitaidon kehittämiseen on kiinnitetty selonteossa huomiota. Tätä on yhä korostettava, jotta jokainen opiskelija saavuttaa perusopetuksesta toisella asteella tarvittavan kielitaidon. Samoin toisella asteella on kiinnitettävä vahvempaa huomiota kielitaidon kehittämiseen opintojen aikana työllistymistä ja jatko-opintoja silmällä pitäen. Toteuttaminen vaatii S2/R2- opetuksen vahvistamista sekä riittävästi S2/R2 -opettajia.

Koulutuksen saavutettavuus on turvattava rahoitusta ja yhteistyötä kehittämällä

Selonteossa viitataan koulutuksen järjestäjien määrän vähentämiseen ja koulutuksen saavutettavuuteen. Oppivelvollisuuden laajentuessa on kuitenkin välttämätöntä turvata alueellisesti kattava toisen asteen koulutus. Oleellista on koulutuksen järjestäjien välinen yhteistyö kuntarajat ylittäen, eri koulutusmuotojen välinen yhteistyö ja kustannustehokkaat hallinto- ja tilaratkaisut duaalimalli säilyttäen. Myös rahoitusjärjestelmää on kehitettävä siten, että se tukee alueellista koulutuksen saavutettavuutta sekä panostamista myös aliedustettujen ryhmien koulutukseen. Nykyinen toisen asteen rahoitusjärjestelmä ei kannusta panostamaan muita vähemmän koulutukseen osallistuvien, ns. aliedustettujen ryhmien (mm. matalasti koulutetut, heikot perustaidot omaavat, vanhemmat ikäluokat, pienemmät tuloluokat, työttömät, maahanmuuttajat) koulutukseen, vaan määrään painottuvat tuloskriteerit ohjaavat päinvastaiseen suuntaan.

Aliedustettujen ryhmien kouluttamisen tukeminen ei voi nojata erillisiin tukiin ja rahoituksiin, vaan se on tehtävä koulutuksen järjestäjille kannattavaksi toiminnaksi perusrahoituksella.

Ammatillisen koulutuksen kehittämisen perusteena väestön ikärakenteiden muutokset eivät yksin ole riittäviä, vaan joissakin tapauksissa se saattaa johtaa virheellisiin johtopäätöksiin. Keskeinen ammatillisen koulutuksen kehittämisen peruste on työelämän muutos ja muutoksen hallinnassa tarvittavan osaamisen varmistaminen. Tällöin huomiota on kiinnitettävä työmarkkinoilla olevan aikuisväestön uudistuviin osaamistarpeisiin ja koulutustason yleiseen nostamiseen aikuisväestön keskuudessa. Osaamisen tunnistamisen ja tunnistamisen kehittäminen on olennainen tekijä, jotta koulutusjärjestelmä toimii tarkoituksenmukaisesti ja joustavasti.

Yhteisöllisyys on keskeisessä roolissa myös ammatillisessa koulutuksessa

Vallalla oleva voimakas yksilöllisyyden korostuminen ei ole työelämän vaatimusten mukaista. Osaamisen soveltaminen ja uusien taitojen oppiminen vaatii ryhmän kanssa harjaantumista ja prosessointia. Ammatillisen koulutuksen toimintatapojen ja -mallien on oltava jatkossakin työelämälähtöistä, jossa yhteisöllisyys on keskeisessä roolissa. HOKS-prosessin kehittäminen tehokkaammaksi ei saa korostaa liikaa yksilöllisyyttä ja johtaa siihen, että yhteisöllisyys ja yhdessä oppiminen heikkenevät.

Ammatillisen koulutuksen keskeinen tavoite on rakentaa valmiuksia työelämään siirtymiseen ja siellä tarvittavan ammattitaidon hallintaan ja kehittämiseen. Yleissivistävien aineiden merkityksen korostaminen ja niiden opiskelun edistäminen on tässä oleellista. Samalla tulee kuitenkin pitää huolta siitä, että ammatillinen osaaminen on opintojen keskipisteessä ja siihen tarvittava taitojen harjaannuttaminen tapahtuu opettajan ohjauksessa. Jatko-opintoihin ja elinikäiseen oppimiseen tarvittavien taitojen saatavuus on myös ammatillisen koulutuksen tärkeä tehtävä ja tämä on tuotava selkeästi esille ja YTO-opintoja on kehitettävä määrätietoisesti tämän tavoitteen mukaisesti.

Jos opiskelijalla ei ole aikaisempaa toisen asteen tutkintoa, tulisi opintojen räätälöinnin toteutua niin että tuloksena on kuitenkin ensisijaisesti perustutkinto. Vasta perustutkinnon suorittamisen jälkeen siirrytään ammattitutkinto (AT) tai erityisammattitutkintoon (EAT). Selonteossa ei riittävästi oteta huomioon, että erikoisammattitutkinnot ovat ammatillisia tutkintoja ja että niitä on kehitetty perus- ja ammattitutkintojen jatkumoiksi. Tästä tulisi pitää jatkossakin kiinni, vaikka niiden käyttötarkoitusta laajennetaan. Myös oppisopimuksen roolia ammattitutkintojen suorittamistapa on selkeytettävä. Se ei saa muodostua muita vaihtoehtoja kevyemmäksi reitiksi tutkintoon.

Ammatillisista tutkinnoista (PT, AT ja EAT) voidaan suorittaa myös osia. Eri ammatillisten tutkintojen osien sisällöllinen kattavuus on hyvin laaja. Selonteko ei kiinnitä huomiota siihen, onko työelämällä riittävästi tietoa tästä sisällöllisestä kirjosta ja ammatillisen koulutuksen eri mahdollisuuksista. Lisäksi selonteossa ei nosteta esille ammatillisia aikuisopiskelijoita, joita on enemmistö ammatillisista

opiskelijoista. He ovat merkittävä toimija työelämäyhteistyössä ja sen edelleen kehittämisessä. Myös aikuisten joustavat kouluttautumismahdollisuudet on turvattava.

Ylioppilastutkintoa, lukiodiplomia ja korkeakoulujen opiskelijavalintaa on kehitettävä kokonaisuutena

Ylioppilastutkinnon vaatimustaso nousee osana lukiouudistusta edellyttäen vuodesta 2022 tutkinnon suorittamisen aloittavilta viittä koetta entisen neljän sijaan. Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus ja todistusvalinnan lisääminen vahvistavat osaltaan ylioppilastutkinnon painoarvoa. Uudistuneen lukiokoulutuksen tavoitteena on kuitenkin edelleen oltava vahvan yleissivistyksen ja jatko-opintokelpoisuuden tuottaminen, mitä on tuettava vahvistamalla kannustimia monipuoliseen opiskeluun sekä opintojen tunnustamiseen jatko-opintoihin hakeuduttaessa.

Opiskelijavalinnan pisteytysmallia on kehitettävä lukion yleissivistävyyttä tukevaan suuntaan. Lukiodiplomin asemaa on perusteltua kehittää osana lukiokoulutusta ja ylioppilastutkintoa siten, että lukiodiplomi voisi opiskelijan valinnan mukaan korvata yhden ylioppilastutkinnon kokeista, mikä mahdollistaa myös lukiodiplomin hyödyntämisen osana korkeakoulujen opiskelijavalintaa.

Nyt korkeakoulujen ja varsinkin yliopistojen opiskelijavalinta ohjaa liikaa opiskelijoiden lukioaikaisia valintoja. Joidenkin aineiden opinnot ylikorostuvat ja vastaavasti taito- ja taideaineiden, monipuolisten vieraiden kielten ja joidenkin reaaliaineiden opiskelu vähenee heikentäen lukion yleissivistävää tavoitetta.

Kehitettäessä korkeakoulujen opiskelijavalintaa on lukio-opiskelijoiden lisäksi pidettävä huoli siitä, että ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden yhdenvertainen jatko-opinto-oikeus tulee huomioon otetuksi.

Ammatillisen ja lukiokoulutuksen yhteistyö kaipaa linjauksia

Ammatillisen ja lukiokoulutuksen yhteistyö ja näiden opintojen yhtäaikainen suorittaminen kaipaa selkiennyttä ja linjauksia. Koulutuksen käytössä oleva rahoitus, opetushenkilöstön kelpoisuusehdot ja tutkintojen muodostumisen pitää olla selkeät yhteistyön eri osapuolille. Toisen asteen tutkinnon tuottama osaaminen, kun opiskelija on koonnut sen eri osista, tulee olla tutkinnon perusteiden mukaista ja varmennettua.

Ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden tarpeet ovat monesti erilaisia kuin lukiossa opiskelevien eikä mekaanisilla yhteistyöratkaisuilla välttämättä päästä tavoiteltuun lopputulokseen osaamisen kehittämisessä.

Jatko-opintojen kannalta oleellista on turvata sellainen osaaminen, että tutkinnon suorittaneella on riittävät valmiudet osaamisen kasvattamiseen korkea-asteella. Jatko-opintojen valintajärjestelmien on tunnistettava eri tavoilla hankittu osaaminen ja tutkinnon suorittaminen.

Työelämän ja opiskelijoiden kannalta ammatillisten tutkintojen on vastattava tutkinnon perusteita ja annettava valmiudet toimia ammatissa, johon tutkinto valmistaa.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Korkeakouluvisio 2030 loi korkeakoulutuksen kehittämislle suunnan

Korkeakoulujärjestelmä pohjautuu Suomessa kahteen korkeakoulumuotoon – yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin, joiden laaja ja erilainen erityisosaaminen luovat työelämälle, yrityksille ja julkiselle sektorille uudenlaisia mahdollisuuksia nostaa liiketoiminnan ja palvelujen arvoa. Selontekoon on selkeästi linjattava molempien korkeakoulujen tarpeellisuus ja tehtävät.

Korkeakouluvisiossa 2030 haettiin korkeakoulutukselle työrauhaa, henkilöstön hyvinvoinnin vahvistamista ja pidempiaikaista sitoutumista toiminnan kehittämiseen. Perusteelliset laaja-alaiset keskustelut on jo käyty vision rakentamisen yhteydessä, miten kehittää opetuksen ja tutkimuksen laatua yksittäisessä korkeakoulussa sekä korkeakoulujen, työelämän ja alueiden kesken. Toteutus on täysin kesken. Toisaalta tehdyt uudistukset muun muassa rahoituksessa, eivät ole edistäneet korkeakoulutuksen laadun kehittymistä tai korkeakoulujen välistä yhteistyötä.

Selonteossa esitetään korkeakoululainsäädäntöjen ja rakenteiden uudistamista siten, että tulevaisuudessa koulutusvastuiden ja tutkintorakennetta koskevaa säätelyä kevennetään sekä järjestäjäkenttää uudistetaan palvelemaan paremmin oppijoita ja työelämää. OAJ:n mielestä korkeakoulujärjestelmän pitää jatkossakin olla sellainen, että niin opiskelija kuin työelämä tietää sen peruseriaatteet. Myös korkeakoulutuksen ohjauksen on oltava kansallisella tasolla hallittua.

Selonteossa on jumiuduttu ongelmien ratkomisessa rakenteisiin, vaikka ongelmat ovat enemmän rahoituksen, toiminnan mittaamisen ja lainsäädännön tulkinnan puolella. Tarvitaan syvempää analyysia väitteelle, että korkeakoulujärjestelmä ei nykyisen kaltaisena toimi. Aiemmin tehdyt selvitykset ovat pitäneet järjestelmäämme rikkautena. Nyt selonteosta hahmotettavat rakennemuutokset tuntuvat käsittämättömän suurelta työltä resurssihaasteet tietäen. Ensisijaisesti olisikin kiinnitettävä huomiota ohjausjärjestelmään ja tarkasteltava sen toimivuutta. Pitäisi pohtia ja selvittää, toimiiko ohjausjärjestelmä niin, että se tukee korkeakoulujen toimintaa ja laadukasta tuloksellisuutta vai jäykistääkö se ja ohjaa korkeakoulut toisiinsa verrattuna liialti samankaltaiseen toimintaan.

Yliopistoille ja ammattikorkeakouluille on mahdollistettava taloudellisesti parhaat tavat järjestää toimintaa ja palveluja

Selonteossa esitetään runsaasti toimia, jotka lisäävät korkeakoulujen vastuita koulutuksen ja TKI-toiminnan saralla. Onkin hämmästyttävää, että selonteossa viitataan kovin vähän rahoitukseen: osa tavoitteista edellyttää merkittävää nykytilasta poikkeavaa resurssointia, mikä tekstissä sinänsä on osin ponnekaastikin sanoitettu. Tutkintotavoitteiden ja korkeakoulutettujen osuuden kasvattaminen edellyttää ehdottomasti perusrahoituksen kasvattamista, jotta koulutuksen laatu ja saavutettavuus voidaan samalla varmistaa. Selonteossa todetaankin resursseja lisättävän näiden tavoitteiden mukaisesti. Tästä OAJ edellyttää pidettävän kiinni. Muiden tavoitteiden osalta selonteossa ei esitetä selkeitä lisäresursseja korkeakouluille ja osin puhutaan myös resurssien pienemisestä. OAJ:n mielestä koulutuksen kurjistamisen tie on käyty loppuun. Etenkin ammattikorkeakoulujen rahoitus on kaventunut 2010-luvulla huomattavasti, ja siksi selonteossa on välttämätöntä sitoutua lisääntyvien tehtävien rahoittamiseen täysimääräisesti.

Mielestämme painotusta on siirrettävä rahoituksen tarkasteluun ja sen pitkäjänteisyyteen; miten otetaan huomioon hyvinvoiva henkilöstö ja miten yhteistyö mahdollistetaan. Useassa selvityksessä on tullut ilmi esimerkiksi rahoitusmalliin liittyvät haasteet ja mittarointi, joka ohjaa korkeakoulujen toimintaa hyvin tiukasti. Samanlainen tulosrahoitus kaikille yliopistoille tai ammattikorkeakouluille ohjaa korkeakouluja tavoittelemaan samoja asioita. Tämä kaventaa autonomiaa ja korkeakoulujen omien valintojen tekemistä. Kuinka huolehditaan heikommassa taloudellisessa asemassa olevat koulutuksen järjestäjät samalle viivalle varakkaiden kanssa? Tämä liittyy koulutuksen tasa-arvoon ja toisaalta saavutettavuuteen.

Pedagoginen lähtökohta on olennainen osa digitaalisen oppimis- ja tutkimusympäristön rakentamisessa

Oppimisympäristöjen suunnittelussa on otettava huomioon erilaiset oppijat ja mahdollisuudet opintoihin. Mielestämme oppimisympäristöjä pitää kehittää jatkossakin niin lähiopetuksessa, työelämässä että digioppimisympäristössä tapahtuvan opiskelun kautta. Korkeakoulujen pedagogisen paletin pitää olla monipuolinen. Samoin opettajien täydennyskoulutusmahdollisuuksien on oltava jatkuvan oppimisen tahtotilan mukaisia.

Digitaalisen oppimis- ja tutkimusympäristön kehittämisessä on kunnioitettava opetuksen ja tutkimuksen vapautta. Korostamme, että opetushenkilöstön oltava aktiivisesti mukana digitaalista koulutustarjontaa, digitaalisia oppimisalustoja ja -ratkaisuja kehitettäessä. Ratkaistavana ovat myös opetus- ja tutkimushenkilöstön tuottamien opetus- tai muun materiaalien tekijänoikeuskäytännöt.

Yhteisen alustan rakentaminen korkeakoulujen välille ei tarkoita uuden virtuaalikorkeakoulun rakentamista vaan korkeakoulujen yhteistä palvelutarjontaa, jonka lisäämistä on tuettava kehittämällä nykyistä rahoitus- ja ohjausjärjestelmää.

Otsikon ”Korkeakoulutuksen vaikuttavuus ja laatu paranevat uusilla toimintamalleilla” alla kahdessa ensimmäisessä kappaleessa kuvataan toimintaympäristöjen muutoksia mm. digitalisaation, mutta toisaalta myös monenlaisella yhteistyöllä lisättävien joustavien opiskelumahdollisuuksien kautta. Tämä kehitys on toisaalta tervetullutta, mutta kehityskuvaa on tarkasteltava erityisesti korkeakoulujen opetushenkilöstön työnkuvan, työmäärien arvioinnin, tekijänoikeuksien sekä hyvinvoinnin näkökulmasta.

Henkilöstön näkökulma huomioitava myös korkeakoulutuksen osalta

Korkeakoulutuksen tehtäväkenttää ollaan selonteossa kasvattamassa, mutta henkilöstöresurssi jää huomioitta. Henkilöstön hyvinvointi on yksi merkittävä laadun tae. OAJ painottaa, että henkilöstönäkökulma on myös korkea-asteen osalta nostettava selonteossa keskiöön. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen on jatkossakin oltava houkutteleva työnantajana, jotta osaavin opetus- ja tutkimushenkilöstö voidaan rekrytoida.

Näemme, että korkeakouluissa on vahvistettava yhteisön vaikuttamismahdollisuuksia ja hyvinvointia. Huomion arvoista on, että toimintaedellytykset vaikuttavat henkilöstön työnkuviin, työssäjaksamiseen ja hyvinvointiin. Edellytämme, että opetushenkilöstön mahdollisuuksia tutkimus- ja kehittämistyön tekemiseen on vahvistettava. Laadukas opetus kytkeytyy tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Opetustehtävän painoarvo ja arvostus, erityisesti yliopistoissa, on edelleen tutkimustehtävän rinnalla vain murto-osa. Työnkuviissa ja arvostuksessa painotus on edelleen tutkimuksen teossa, julkaisuissa ja rahoituksen haussa. Toisaalta pirstaloitunut rahoitus on tehnyt myös tutkijanurasta epävarman. Opetus- ja tutkimushenkilöstön työn arvostuksessa ja urakehityksessä on päästävä laajempaan akateemisen työn ansioiden tarkasteluun. Mielestämme tämän suuntainen kehitys vahvistaa koulutuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden laatua. Pedagogista kelpoisuutta on vaadittava opetushenkilöstöltä myös korkeakouluissa, mistä on säädettävä korkeakoululaeissa.

Kansainvälinen liikkuvuus ja maahanmuutto

Selonteossa nostetaan esille ansioituneesti koulutusperäisen maahanmuuton tarve ja sen lisääminen. Mielestämme nykyisen maahantuloprosessin helpottaminen on ensisijaisen tärkeää, jotta osaajien tulo ei pysähdy byrokraatiaan. Liikkuvuuden prosessien sujuvuuteen ja selkeyteen niin ulkomaalaisten rekrytointien kuin kotimaisten osaajien kansainvälisen liikkuvuuden osalta (ulkomaille ja takaisin Suomeen) on panostettava enemmän. Rekrytointien osalta on kiinnitettävä

entistä enemmän huomiota kotoutumisen mahdollistamiseen, esim. kielitaidon (suomi tai ruotsi) vahvistamiseen työn ohessa.

Korkeakouluille esitetään mittavaa uutta tehtävää: korkeakoulut integroivat kansainväliset osaajat korkeakouluihin, suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään yhteistyössä elinkeinoelämän ja julkisen sektorin työnantajien kanssa. Tätä OAJ kannattaa, mikäli siihen osoitetaan sekä yliopistoille että ammattikorkeakouluille merkittävää nykytilasta poikkeavaa resursointia niin taloudellisesti kuin henkilöstövoimavaroissa.

Polut korkeakouluun ja korkeakoulusta työelämään toimiviksi

Ammatillisen tai lukiokoulutuksen käyneiden nuorten mahdollisuuksia päästä korkeakoulutukseen on vahvistettava lisäämällä korkeakouluopinnoissa tarvittavia valmiuksia, esimerkiksi kielellistä osaamista. Korkeakoulutuksen opinnoissa painottuvat muun muassa tutkimus- ja kehittämistyö, mikä edellyttää tieteellisen kirjoittamisen taitoa omalla kielellä. Tämä puolestaan viitoittaa varminta osaamispolkua tieteelliselle kirjoittamiselle jollain muulla kielellä. Selonteossa on tunnistettu tärkeä tekijä: liian voimakkaasti itseohjautuvuutta painottava opiskelu on aiheuttanut osalle toisen asteen opiskelijoista ongelmia, ja kouluviikot ja päivät jäävät pirstaleisiksi. OAJ:n mielestä tähän on saatava korjaus, sillä muutoin tavoite siitä, että puolet nuorista aikuisista suorittaa korkeakoulututkinnon on vaikea saavuttaa.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalintoja on kehitettävä edelleen. Korostamme, että valintajärjestelmien on tunnistettava eri tavoilla hankittu osaaminen ja tutkinnon suorittaminen. Avoimen korkeakouluopinnojen kehittäminen väylänä korkeakouluun on osa opiskelijavalinnan kehittämistyötä. Avoimen väylän lisääminen tarkoittaa efektiivisesti koulutuksen maksuttomuuden rapauttamista, ja siksi väylän kehittämisen yhteydessä on ratkaistava myös avoimen koulutuksen rahoituskysymykset. Maksuton koulutus ja koulutuksen saavutettavuus nivoutuvat kiinteästi yhteen. OAJ vaatii myös, että joihinkin koulutuksiin (mm. opettajankoulutus) on edelleen osana valintaprosessia säilytettävä soveltuvuuden arviointi.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

On tärkeää, että selonteossa sitoudutaan TKI-tiekartan tavoitteeseen, jonka mukaan TKI-toiminnan laajuuden tulee olla 4 prosenttia BKT:sta. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää monia toimenpiteitä kuten rahoitusinstrumenttien tarkastelua, lisäämistä ja niiden aikatauluttamista. Tutkimustyö on pitkäjänteistä ja edellyttää nykyistä ennustettavampaa ja vahvempaa rahoitusta. Painotamme, että julkisen rahoituksen hakukäytänteitä on yksinkertaistettava ja TKI-työtä on tuettava esimerkiksi suoraan korkeakoulujen perusrahoitusta kasvattamalla.

Ammattikorkeakouluille on rakennettava ulkopuolinen TKI-toiminnan rahoitusinstrumentti. Keskeinen pk-yrityssektori ja sen palveleminen niin koulutuksen kuin TKI-toiminnan osalta on keskeisessä asemassa, kun tarkastellaan työpaikkojen ja innovaatioiden syntyä. Korkeakoulutus ja tutkimus eivät siten saa kohdentua vain suurten yritysten tarpeisiin.

Perustutkimuksen taloudelliseen tukemiseen tulee saada selonteossa myös vahva tuki. Perustutkimus on välttämättömyys, jos haluamme löytää uusia ratkaisuja ja näkökulmia suurimpiin haasteisiimme ja ongelmiimme.

Selonteossa on linjattava, että tutkimuksen vapauden toteutumisesta huolehditaan, kun rahoituslähteet monipuolistuvat ja korkeakoulut korostavat tutkimuksen strategisia painopistealoja. Huomiota on kiinnitettävä tieteen tekemisen edellytyksiin. Tieteen tekeminen vaatii aikaa, vapautta ja luovuutta. Tutkimus- ja kehittämistyössä pitää taata laaja-alaisuus ja korkeakoulujen vapaus perustoiminnassa yhteistyökumppaneista huolimatta ja niiden kanssa yhteistyötä tehtäessä.

Poliittisilla päätöksillä, esimerkiksi verohelpotusten avulla tai suunnatuilla yritystuilla, on tuettava sellaisten alueellisten ja kansallisten ympäristöjen, rakenteiden ja toimintamallien syntymistä, joissa oppimista ja kriittistä osaamista jaetaan innovaatio toimijoiden kesken.

Tieteellinen lukutaito on asetettava yhdeksi sivistyspolitiikan tavoitteeksi. Tiede ohjaa monia arkisia asioita ja siksi tieteellinen lukutaito on demokraattisen yhteiskunnan edellytys.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Selonteossa on otettu hyvin huomioon vapaan sivistystyön merkittävä rooli koulutus kentässä. OAJ muistuttaa vapaan sivistystyön tärkeästä elämän laadusta ja hyvinvointia, erityisesti seniorivaiheessa, vahvistavasta merkityksestä, millä on myös kustannuksia säästävä vaikutus. Vapaalle sivistystyölle ollaan antamassa uusia tehtäviä, joihin pitää osoittaa myös uuden työn vaatimat resurssit.

Yhtenä uutena tehtävänä vapaalle sivistystyölle on tulossa aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen sekä opetussuunnitelmaperusteinen koulutus. Vaikka tehtävä on vapaaehtoinen, se voi eriarvostaa vapaan sivistystyön oppilaitoskenttää. Oppilaitoksilla pitää olla riittävät henkilöstöresurssit oppimisen ja opetuksen laadun turvaamiseksi. Muuten vaarana on, etteivät pienimmät oppilaitokset pysty riittävässä määrin toteuttamaan opetusta vaatimusten mukaisesti tai palkkaamaan pysyvää henkilöstöä.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen työryhmän linjaukset julkaistiin 17.12.2020. OAJ edellyttää, että ne otetaan huomioon selonteossa. Linjauksien yksityiskohtaisempi kommentointi tapahtuu erikseen. Eri koulutusasteiden yhteistyö koulutustarjonnan ja -mahdollisuuksien kehittämisessä on OAJ:n mielestä tervetullut ja kannatettava esitys. OAJ vaatii selonteossa korostettavan myös jatkuvaa oppimista ja opiskelua läpi elämän. Jokaisen, myös työelämän ulkopuolella olevan, on saavutettava kansalaistaidot, joita edellytetään voidakseen osallistua ja ollakseen osallinen digitalisoituvassa yhteiskunnassa.

OAJ:n näkemyksen mukaan tutkintokoulutus on välttämätön pohja jatkuvalle oppimiselle

Tutkintokoulutus on työelämän kannalta ensisijainen koulutusmuoto, jonka jälkeistä osaamista voidaan kehittää esimerkiksi tutkinnon osia suorittamalla. Suomessa on laaja ja korkeatasoinen koulutustarjonta, jossa ei ole umpiperiä. Päinvastoin meillä on monenlaisia väyliä nostaa osaamistasoa vapaan sivistystyön koulutuksesta ammatillisiin opintoihin ja korkeakoulutukseen saakka. Näitä jo olemassa olevia rakenteita pitäisi vahvistaa.

Työtehtävien sisällöt ovat muuttuneet paljon ja muuttuvat lisää jatkossakin, mutta tämän ei tule kyseenalaistaa tutkintojen suorittamisen asemaa. Substanssialan osaamisen lisäksi tutkintoa suorittaessa opitaan myös monia työelämän ja jatkuvan oppimisen kannalta keskeisiä meta- ja muita taitoja, kuten viestintää, opiskelutaitoja, projektinhallintaa sekä yhteistyötaitoja. Työikäisen väestön määrä vähenee eikä heidän oppimisensa tarpeita voi rajata lyhytkestoiseen kouluttautumiseen. OAJ:n näkemyksen mukaan selonteossa on tunnistettu heikosti aikuisten tarpeet osallistua myös tutkintoon johtavaan koulutukseen työuran aikana. Tutkintokoulutuksen joustavoittaminen pitää ottaa vahvemmin esiin selonteossa. Korkeakoulutuksen on oltava avoinna myös aikuisille, koska avautuvat uudet työpaikat tarvitsevat lisääntyvässä määrin korkeakoulutuksen suorittaneita työntekijöitä. Ammatilliseen koulutukseen on luotava avoimen ammatillisen koulutuksen väylä avoimen korkeakoulutuksen tapaan.

Aikuiset kouluttautuvat pääosin työn ohessa. Eri koulutusmuotojen rahoitusinstrumentteja on kehitettävä tukemaan niin ikään työelämärelevantteja koulutuksia. Vapaan sivistystyön koulutustarjontaa tulee hyödyntää entistä enemmän koulutukseen muita vähemmän osallistuvien, ns. aliedustettujen ryhmien (mm. matalasti koulutetut, heikot perustaidot omaavat, vanhemmat ikäluokat, pienemmät tuloluokat, työttömät, maahanmuuttajat) kouluttautumisessa.

Työhallinnon ja oppilaitosten yhteistyötä kehitettävä

Kohtaanto-ongelman kannalta on tärkeintä luoda alueilla toimivia oppilaitosten ja työelämän yhteistyön malleja. Alueilla yhteistyö työhallinnon ja oppilaitosten kanssa toimii vaihtelevasti. Myös oppilaitosyhteistyössä on alueellisia eroja. Työhallinnon ja oppilaitosten yhteistyötä alueilla on kehitettävä ura-, ohjaus- ja neuvontapalveluissa, työelämäyhteistyössä sekä paikallisen

koulutustarpeen kartoittamisessa ja työikäisen väestön osaamisen päivittämisessä ja uusintamisessa. Tätä kautta saadaan aikaan pysyviä toimivia, pitkäjänteisiä käytäntöjä ja toimintamalleja.

Ohjaus on opettajan työtä

Elinikäinen oppiminen edellyttää elinikäistä opinto-ohjausta. Tämä periaate tulisi olla keskiössä ohjaustoiminnan kehittämässä. Ratkaisevassa asemassa tässä ovat ammatilliset oppilaitokset ja korkeakoulut, joissa opettajilla ohjausosaaminen ja työelämäntuntemus ovat jo valmiina. Osaamiskartoitusten sekä aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen kuuluvat myös tähän kokonaisuuteen.

Ennakointia tehdään Suomessa laajalti, mutta se on hajanaista. Ennakointia on tehostettava koko ajan muuntuvan työelämän tarpeiden, osaamistarpeiden ja määrällisten koulutustarpeiden kartoittamiseksi. Ennakoinnin kokonaisuuden kehittämiseksi tulee ensiksi tarkastella eri tahojen (OPH, TE-hallinto, maakuntien liitot) tekemän ennakoinnin organisointi ja vasta sen jälkeen määritellä kehittämistarpeet.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Selonteossa tunnistetaan perustellusti väestön koulutus- ja osaamistason nostamisen edellytyksenä myös koulutuksen laadun kehittäminen sekä koulutusjärjestelmän toimivuuden edellytyksenä osaava henkilöstö. OAJ haluaa korostaa tätä tekijää. Henkilöstön korkea osaamistaso ei synny eikä säily itsestään, vaan siihen on kiinnitettävä huomiota huolehtimalla opettajatarpeen ennakoinnista, opettajankoulutuksen määrästä, vetovoimaisuudesta ja laadusta sekä opettajien korkeasta osaamistasosta ja täydennyskoulutuksesta. Samoin korostamme riittävästi resursoitua johtamista, joka selontekoluonnoksessa on täysin unohdettu.

Opettajatarpeen ennakointi ja opettajankoulutuksen kehittäminen

OAJ pitää tärkeänä, että opettajatarpeen ennakointi on korostettu selonteossa. Ennakoinnissa on ikäluokkien muutosten ja muuttoliikkeen ohella otettava huomioon myös opettajien nykyinen ikärakenne. Opettajatarvetta ei kuitenkaan voi tarkastella vain suhteutettuna nykyiseen opettajamäärään, joka ei ole riittävä oppijoiden yksilöllisten tuen tarpeiden ja laadukkaan oppimisen näkökulmasta. Opetuksen ja opinto-ohjauksen valtakunnallisesti yhdenvertaista laatua on vahvistettava säätämällä sitovat mitoitukset opetushenkilöstön määrästä oppilaitoksissa. Selonteko korostaa myös nykyistä paremman opettajatietopohjan tarvetta. OAJ:n näkemyksen mukaan tämä tietopohja edellyttää valtakunnallinen opettajarekisterin perustamista nopeasti.

Selonteko ei tunnista S2- ja maahanmuuttajataustaisten opettajien lisäkoulutustarvetta. Tarvitsemme pysyvät ratkaisut myös maahanmuuttajataustaisten opettajien sekä perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajien koulutukseen.

Selonteossa on korostettu hyvin jatkuvia systemaattisia toimia opettajankoulutuksen kehittämiseksi. OAJ kannattaa pysyvää kasvatus- ja opetusalan koulutusten kehittämisfoorumia. On tärkeää, että opettajan perus-, perehdyttämisen-, ja täydennyskoulutusta kehitetään jatkuvasti opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla. Käytännön toimena tulee pikaisesti edistää etenkin uusien opettajien tutorointia ja mentorointia, joka Suomessa on muihin maihin verrattuna lähes olematonta. Nämä on huomioitava myös rahoituksessa.

Korkeat kelpoisuusvaatimukset laadukkaaseen kasvatukseen ja koulutukseen edellytyksenä

Suomessa korkeatasoinen kasvatusta ja koulutus perustuvat korkeatasoiseen opettajankoulutukseen ja opettajien osaamiseen. Opettajan laaja autonomia valita opetusryhmälle parhaiten sopivat opetus- ja työtavat sekä opetusmateriaalit edellyttävät vahvaa oman työn johtamis- ja kehittämisotetta. Laajaan luottamukseen ja vähäiseen valvontaan perustuvassa järjestelmässä opetushenkilöstön kelpoisuusvaatimukset ovat keskeinen laadun tae. OAJ vastustaa ehdottomasti opettajien, opinto-ohjaajien, päiväkodin johtajien ja rehtoreiden kelpoisuusvaatimusten väljentämistä tai laskemista ja edellyttää korkeiden kelpoisuusvaatimusten säilyttämistä, varhaiskasvatukseen osalta nostamista.

Luonnoksessa mainittu kelpoisuuksien sääntelyä koskeva uudistaminen suhteessa väestönkehitykseen on muotoiltava selkeästi tarkoittamaan opettajien korkeiden kelpoisuusvaatimusten ja niiden osana pedagogisten opintojen edellyttämistä kaikissa koulutusmuodoissa, myös varhaiskasvatuksessa ja korkea-asteella. Esitys kelpoisuuksien monipuolistamiseen (kaksoiskelpoisuuden tai useampien kelpoisuuksien saavuttaminen tutkinnon osana tai täydennyskoulutuksena) on sen sijaan kannatettava. Pedagogisesti kelpoiset opettajat mahdollistavat eri koulutusasteiden välisen yhteistyön lisäämisen muun muassa jatkuvan oppimisen koulutuksellisissa ratkaisuissa tai opintopolkujen nivelvaiheyhteistyössä.

Kelpoisten opettajien alueellista saatavuutta tietyissä oppiaineissa edesautetaan ennen kaikkea vahvistamalla koulutuksen rahoitusta ja säilyttämällä opetuksen laatu korkeana. Siksi huomio tulee kelpoisuusvaatimusten säilyttämisen lisäksi kiinnittää alueellisen yhteistyön lisäämiseen oppilaitos- ja kuntarajat ylittäen. Myös etäopetuksen mahdollisuuksia, koulutusasteikohtaiset rajoitukset huomioon ottaen, voidaan hyödyntää kelpoisen opetuksen järjestämiseksi. Selonteossa ei ole myöskään otettu huomioon työn vaatimusten kasvamista eri koulutusasteilla; koulutusorganisaatiot pitää nähdä tulevaisuudessakin houkuttelevina työpaikkoina, jotta sinne hakeutuvat parhaat osaajat.

Opettajien, päiväkodin johtajien ja rehtoreiden korkea koulutustaso ja pedagoginen autonomia ovat merkittäviä osatekijöitä myös ammatin vetovoimaan ja parhaiden voimien saamiseen alan tehtäviin. Tämä vahvuus säilytetään parhaiten edellyttämällä kaikilta opettajilta, opinto-ohjaajilta, päiväkodin johtajilta ja rehtoreilta ylempää korkeakoulututkintoa ja vahvaa, yliopistotasosta pedagogista koulutusta huomioiden myös johtamiseen liittyvä osaamistarpeen kehitys. Täsmälleen samoilla perusteilla kuin muillakin koulutusasteilla, tulisi toiminnan laadun parantamiseksi sekä koulutuksen ja ammatin vetovoiman kasvattamiseksi nostaa myös varhaiskasvatuksen opettajien koulutusvaade maisterin tutkintoon. OAJ vaatii, että selontekoon kirjataan varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien kelpoisuusvaatimusten ja tutkintotason nostaminen kasvatustieteen maisterin tutkinnoksi. Myös opettajien tieteellisiä ja taiteellisia jatkotutkintoja tulisi kannustaa asiantuntijuuden kehittämiseksi.

Kasvatus- ja koulutusalan johtaminen

Selonteon luonnoksesta on kokonaan unohdettu kasvatus- ja koulutusalan johtamisen kehittäminen ja etenkin päiväkotien johtajat sekä koulujen ja oppilaitosten rehtorit ja muut johtamistyötä tekevät. OAJ pitää tätä kriittisenä puutteena, koska laadukkaalla johtamisella voidaan vaikuttavasti uudistaa toimintaa ja tukea koko yhteisön työtä, vahvistaa sen tuloksia ja työhyvinvointia. Etenkin tarve johtamistyön kehittämiseen ja johtajien osaamisen vahvistamiseen on lisääntynyt yksikkökoon kasvun ja johtajien vastuiden sekä tehtävien laajenemisen seurauksena.

Osana opettajankoulutuksen ja opettajien kelpoisuuksien kehittämistä OAJ vaatii linjattavan myös alan johtajien kelpoisuuksien ja johtamiskoulutuksen uudistamisesta. Osana kelpoisuusvaatimuksia tulee edellyttää johtajilta koulutusjohtamisen opintoja, joiden kehittämistä myös linjattaisiin. OAJ vaatii myös johtamisen laadun lisäämistä osaksi eri koulutusasteiden laadun kehittämistä koskevia linjauksia tässä selonteossa. Oppilaitosten määrän vähentymisestä johtuvan yksikkökoon kasvun myötä myös apulaisjohtajan tai apulaisrehtorin tehtävät sekä johtamisjärjestelmän vahvistaminen muuttuvat välttämättömäksi. Johtamisjärjestelmän vahvistamisen ja kehittämisen tulee tavoitella myös sitä, että jokaisessa yksikössä on läsnä oleva ja sen toiminnasta vastaava johtaja. Esihenkilöitä on oltava riittävästi suhteessa alaisten määrään, mikä on turvattava esihenkilömitoituksella.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Taiteen perusopetus tekee tasa-arvoa edistävää työtä

OAJ painottaa, että taiteen perusopetuksella on merkittävä rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämisessä, mutta myös perhetaustan vaikutuksen vähentämisessä koulutuspolkuvalinnoissa. Tietoisuutta taiteen perusopetuksesta koulutusmuotona on parannettava ja etenkin maahan muuttaneille nuorille ja aikuisille. Koulutus lisää osallisuuden kokemusta antamalla kielellisiä ja muita valmiuksia toimia yhdenvertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Selonteko ei anna selkeää kuvaa taiteen perusopetuksen merkityksestä polkuna kulttuurialan ammatteihin. Tieto- ja osaamisyhteiskunnassamme taiteen ja kulttuurin merkitys on merkittävä niin vapaa-ajalla että työ- ja tuotantoelämässä. Luovien alojen merkitys kansantaloudelle on jo nyt merkittävä ja tulee yhä korostumaan. Korostamme, että taiteen perusopetuksena järjestettävä koulutus on merkittävä väylä kulttuurialan ammattilaisten koulutuksen poluttajana ja antaa valmiuksia hakeutua asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.

Mielestämme selonteon tärkeimpiä viestejä on taiteen perusopetuksen alueellisen saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen. Taiteen perusopetusta järjestetään ja tarjotaan eri taiteenaloilla ja oppimäärissä epätasaisesti. Edellytämme, että eri taiteenalojen tarjonnan peitto on kasvatettava. Myös taiteen alojen ja alueiden välistä yhteistyötä on lisättävä silloin, kun se on luontevaa. Opetuksen saavutettavuutta alueilla voidaan parantaa sillä, että sitä toteutetaan yhdessä esimerkiksi toisen taiteen perusopetuksen toimijan tai kansalaisopiston kanssa tai opetusta järjestetään koulupäivien yhteydessä muun muassa iltapäivätoimintana. Harrastustoiminnan lisääminen on mahdollisuus tuoda taidekasvatusta lisää koulun yhteyteen. Painotamme, että myös tätä opetusta pitää antaa aina kelpoisten taiteen perusopetuksen opettajien toimesta. Yhteistyön ja kaiken toiminnan keskiössä on oltava oppilas.

Poikkihallinnollista yhteistyötä on tuettava lainsäädännöllä ja uusilla resursseilla, mikä tukee valtakunnallisesti, (seutu)kunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa yhteistyötä. Kukin taiteenala on erityinen ja näiden erityisyyttä tulee tukea rahoituksella ja pedagogiikan kehittämisellä. Kaikki yhdeksän taiteen alaa ja niiden kehittämistarpeet on otettava huomioon.

Erityistä huomiota haluamme kohdentaa musiikin koulutukseen, sillä se on suurin toimija taiteen perusopetuksen kentällä. Musiikin asema ja opetusmäärät taiteen perusopetuksessa ovat kasvaneet vuosien kehitystyön tuloksena nykyiseen mittaansa. Musiikki tarvitsee entisestään toiminnan lisäystä ja kehittämistä, sillä tällä hetkellä ulkopuolelle jää paljon lapsia ja nuoria.

Suomen mallia pitää jatkossa kehittää myös taiteen perusopetuksen näkökulmasta. Harrastus koulupäivän yhteyteen on hyvä idea, mutta se ei saa olla taiteen perusopetuksen olemassa olevien rakenteiden kannalta kilpaileva vaan niitä tukeva hanke. Koulupäivän yhteydessä järjestettävän harrastustoiminnan järjestäjien tulee omata riittävät resurssin toiminnan asianmukaiseen toteuttamiseen. Malli ei saa johtaa resurssien osalta sellaiseen tilanteeseen, missä kunnat leikkaavat koulupäivän ulkopuolisen toiminnan rahoitusta radikaalisti, eikä tilanteeseen missä musiikkioppilaitosjärjestelmää rapautetaan ohjaamalla nykyisiä resursseja laajasta oppimäärästä yleiseen tai muuhun harrastustoimintaan.

Uudistustarpeiden pitää lähteä todellisesta tarpeesta - ei uudistuksesta uudistuksen takia

Muistutamme, että taiteen perusopetuksen toiminnan kehittämisen kannalta on tärkeää, että tiedonkeruu kattaa jatkossa kaiken taiteen perusopetuksen toiminnan. Taiteen perusopetus on taiteen alojen toiminnan erilaisuudesta johtuen hyvin heterogeeninen toimijajoukko, esimerkiksi yksilö- ja ryhmäopetustarpeiden takia. Nämä erityispiirteet on tiedonkeruuta kehitettäessä tunnistettava.

Korostamme, että taiteen perusopetuksen pitää olla pitkäjänteistä toimintaa ja eron muun taiteen harrastamisen välillä kirkas. Jos kunta ei toteuta itse taiteen perusopetusta, pitää opetuksen hankkimiselle olla selkeät opetussuunnitelmaan kytketyt laatuvaatimukset. Digitalisaatio ei ratkaise oppimisen ja eriarvoisuuden kokemisen ongelmia vaan koulutuksen pitää jatkossakin olla moninaista erilaiset oppijan tarpeet huomioon ottavaa. Uudistusten on tapahduttava kentän sisältä käsin painottaen uusinta tutkimustietoa sekä oppilaslähtöisyyttä.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

-

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Esitykset ruotsinkieliseen koulutukseen ovat kannatettavia. Ruotsinkielisen koulutuksen koordinaatiota vahvistamaan Opetus- ja kulttuuriministeriöön tulisi nimittää virkamies, jonka vastuulla on ruotsinkielinen koulutus varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen, takaamaan ruotsinkielisen koulutuksen erityispiirteiden huomioon ottaminen koulutusta kehitettäessä.

Etenkin tasa-arvoisen ja laadukkaan koulutuspolun toteutumiseksi ruotsin kielellä on ryhdyttävä toimenpiteisiin opettajapulan korjaamiseksi, panostettava opettajakoulutukseen, opettajien osaamisen kehittämiseen sekä huomioida ruotsinkielisten kouluverkostojen erityispiirteet. Koulutuksen on ylläpidettävä kotimaisten kielten osaamista ja molemmilla kansalliskielillä on voitava saada äidinkielellään palveluita.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Maahanmuuttajien koulutus on otettu näkyvästi esiin selonteossa eri koulutusasteilla, mutta selkeät toimenpide-esitykset puuttuvat, kuten perusopetukseen valmistava opetus sekä oman äidinkielen opetus.

OAJ pitää esitettyä S2-opetuksen kehittämisohjelmaa erittäin kannatettavana. S2-opetusta tulee vahvistaa varhaiskasvatuksesta lähtien. Kun haluamme parantaa maahanmuuttajataustaisten oppijoiden oppimistuloksia, tulee perusopetukseen valmistavan opetuksen olla oppilaan subjektiivinen oikeus. Valmistavasta opetuksesta on myös määriteltävä, millaista sen tulee olla ja millaiset kelpoisuusehdot opettajalta siihen vaaditaan. Kielellisen kehittymisen tuesta on huolehdittava entistä vahvemmin myös valmistavan opetuksen jälkeen.

Oman äidinkielen kehittymistä on tuettava jo varhaiskasvatuksessa ja sen opetusta on pyrittävä tarjoamaan toisen asteen loppuun saakka. Oman äidinkielen opetuksella turvataan ajattelun kehittyminen. Se on pohjana akateemisten taitojen oppimiselle. Etäopetuksella pystytään tarjoamaan oman äidinkielen ja oman uskonnon opetusta myös niille alueille, joissa ei kelpoisia opettajia ole tai maahanmuuttajien määrä on pieni. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen osalta edellä mainituista on linjattava osana esitettyä lainsäädännön kokonaistarkastelua. Ammatillisessa koulutuksessa perustaitojen vahvistamisen ja kielitaidon kehittymisen tuen lisääminen on hyvin kannatettavaa. Se tapahtuu parhaiten S2-opetuksen määrää lisäämällä, mihin tarvitaan lisää S2-opettajia.

Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työelämään ja yhteiskuntaan integroitumista edistetään parhaiten tarjoamalla suomen tai ruotsin kielen opintoja enemmän. Ulkomaalaisille korkeakouluopiskelijoille on tarjottava tutkinnon lisäksi vuoden mittaiset korkeakouluopinnot suomen tai ruotsin kielessä ja kulttuurissa (60 opintopistettä) tai koulutukseen integroidut kieli- ja kulttuuriopinnot, joilla varmistetaan työmarkkinakelpoisuus. Samanlaiset kieliopinnot on tarjottava myös korkeasti koulutetuille, jotka ovat suorittaneet tutkinnon muualla kuin Suomessa.

Selonteossa ei ole mainittu mitään kotoutumiskoulutuksesta, josta on annettu oma selontekonsa. OAJ haluaa tähän kuitenkin kiinnitettävän huomiota, koska myös kotoutumiskoulutukseen tulisi saada samaa laatua kuin muussa koulutuksessa. Kotoutumiskoulutuksessa on ilmennyt ongelmia, koska sitä saa järjestää ilman virallista koulutuksen järjestämislupaa. Siirtämällä kotoutumiskoulutus opetus- ja kulttuuriministeriöön järjestämisluvan alaiseksi koulutukseksi, monet epäkohdat saadaan korjattua.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Luvun alussa on kuvattu selkeästi ja objektiivisuuteen pyrkien, missä koulutusjärjestelmämme on onnistunut ja saavuttanut hyviä tuloksia. Samoin on myös esitelty koulutusjärjestelmämme haasteet, ongelmat ja kipupisteet, kuten väestönmuutos.

Vanheneva työväestö, maahanmuutto ja työn murros lisäävät valtavasti täydennys- ja lisäkoulutuksen tarvetta (jatkuva oppiminen) varsinkin, kun työllisyysastetta on nostettava. Näitä väestömäärän ja – rakenteen sekä työelämän muutosten aiheuttamia vaikutuksia ei tuoda näkemyksemme mukaan riittävällä laajuudella esille tilannekuvassa. Tulevaisuudessa jatkuvasta oppimisesta tulee iso tehtävä ja haaste opetus- ja koulutussektorille.

Koulutuksellisen tasa-arvon tila ja siinä näkyvät haasteet on esitetty hyvin koosteessa. Sukupuolten välisistä osaamiseroista (PISA) puhuttaessa olisi tarpeen nostaa esiin myös se PISA-tutkimuksen tulos, jonka perusteella tämä ero on merkittävästi suurempi haja-asutusalueiden kouluissa.

Luvussa on tärkeää pohdintaa teknologian ja digitalisaation mahdollisuuksista. Teknologian ja digitalisaation soveltamisessa yhteiskunnan tulee asettaa omat tavoitteensa, ja näistä osa kohdistuu opetus- ja koulutussektorille. Avoin, oikeudenmukainen ja demokraattinen digiyhteiskunta pitää huolta kansalaistensa digitaaloista, -turvasta ja -oikeuksista. Reaaliaikaiset tietojärjestelmät sekä eri tietojärjestelmiin varastoidut valtavat datamäärät (Big Data) väärin käytettyinä tai monopolisoituina voivat vaarantaa yksilön turvallisuuden ja jopa rapauttaa luottamuksen koko yhteiskuntaa kohtaan. Tietoturva on huolehdittava niin koulutuksen tietojärjestelmissä kuin laajemmin yhteiskunnassa kouluttaen tietoturvaan liittyvää osaamista kaikille. Datan hallinnasta tarvitaan uutta lainsäädäntöä.

Teknologian kehittämistä ja soveltamista ei pidä nähdä pelkästään taloudellisen toiminnan katalysaattorina tai tehokkuuden lisääjänä. Koulutuksen laatua parantavaa lopputulosta ei saada aikaiseksi, jos digitalisaatiolle asetetaan ainoastaan tuottavuuden parantamista tai puhtaasti taloudellisia säästöjä koskevia tavoitteita. Huonoimmassa tapauksessa digitalisaatiosta tulee rengin sijaan isäntä ja menetämme aidon kohtaamisen ja vuorovaikutuksen, joka on tärkeimpiä asioita kasvatuksessa ja koulutuksessa. OAJ vaatii, että selonteossa selkeästi todetaan digitalisaatiota hyödynnettävän koulutuksen laatua tukevalla tavalla, oppijoiden edellytykset huomioon ottaen. Etenkin etäopetuksen hyödyntämisessä on tavoiteltava juuri koulutuksen alueellista tasa-arvoa ja varottava koulutuspalveluiden alueellista eriarvoistumista.

OAJ muistuttaa, että digitaalisella osaamisella on myös kansalaistaitona jatkossa kasvava osallisuutta ja osallistumista lisäävä merkitys.

Nykykuotoinen kestävä kehityksemme on ihmiskunnan suurin haaste, mutta tässäkin raportissa asia nostetaan esille vasta viimeisenä. Tämä on ymmärrettävää, koska aihe on hyvin moniulotteinen ja ristiriitainen. Asian todellinen haltuunotto vaatisi arvopohjan syvällistä päivitystä sekä suurta muutosta toimintatavoissamme. Jos ja kun tätä asiaa lähdetään ratkaisemaan, on koulutuksella ja tutkimuksella erittäin keskeinen rooli, koska tämä ongelmakin on myös syntynyt koulutuksen ja tutkimuksen seurauksena.

Salo Jaakko
Opetusalan ammattijärjestö OAJ ry